

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Waar een alternatief voor bezuinigingsbeleid ontbreekt, komt de democratie om

[Bespreking van: A. Schäfer, W. Streeck (2013) *Politics in the Age of Austerity*]

Hollanders, D.

DOI

[10.5553/benm/138900692014041001014](https://doi.org/10.5553/benm/138900692014041001014)

Publication date

2014

Document Version

Final published version

Published in

B en M : Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hollanders, D. (2014). Waar een alternatief voor bezuinigingsbeleid ontbreekt, komt de democratie om: [Bespreking van: A. Schäfer, W. Streeck (2013) *Politics in the Age of Austerity*]. *B en M : Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij*, 41(1), 89-91.
<https://doi.org/10.5553/benm/138900692014041001014>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

BOEKBESPREKINGEN

Waar een alternatief voor bezuinigingsbeleid ontbreekt, komt de democratie om

David Hollanders*

Schäfer, A. & Streeck, W. (Eds.) (2013). *Politics in the Age of Austerity*. Cambridge: Polity Press.

Iedereen is een zelfverklaard democraat. Regeringsleiders en oppositieleiders, eurofielen en eurosceptici, centrale bankiers en Occupy-sympathisanten, socialisten en belastingadviseurs: géén van allen zou zichzelf ondemocratisch noemen. De werkelijke vraag is dan wellicht eerder wat democratie inhoudt. Het is precies die vraag die in de essaybundel *Politics in the Age of Austerity* voor ligt. In het bijzonder wordt de vraag gesteld wat democratie betekent, nu regeringen heden ten dage gedwongen (beweren te) zijn om overheidsschulden te reduceren.

De apodictische openingszin van het inleidende essay van redacteurs Schäfer en Streeck formuleert het uitgangspunt van analyse: 'Democracy depends on choice.' Als kiezers wel een ander parlement kunnen kiezen maar de facto geen ander beleid, dan heeft democratie geen substantie. Dat West-Europese landen de laatste decennia feitelijk ondemocratischer zijn geworden, wordt geadstrueerd in de overige essays aan de hand van vier ontwikkelingen.

Ten eerste laat onder anderen Streeck zien dat een steeds groter deel van de overheidsuitgaven vastligt. Werkloosheidsuitkeringen, ambtenarenlonen, defensiebudgetten en rentebetalingen zijn door het parlement nauwelijks te vermindern. Het percentage van de overheidsinkomsten dat bijvoorbeeld in Duitsland vrij besteedbaar is, is gedaald van 40 procent in 1970 naar minder dan 10 procent. Het parlement heeft op een steeds kleiner deel van het budget invloed. Omgekeerd kan er op een steeds kleiner deel van de uitgavenposten bezuinigd worden. Bijgevolg zijn niet-infrastructurele, 'sociale' overheidsinvesteringen (onderwijs, onderzoek, arbeidsmarktbeleid) gedaald.

Ten tweede vindt er een verschuiving plaats van belasting op kapitaal naar belasting op arbeid en consumptie. In 22 bij de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling aangesloten landen daalde de gemiddelde vennootschapsbelasting van 46 procent in 1985 naar 30 procent in 2007. Tegelijkertijd steeg de gemiddelde btw van 11 procent naar 18 procent. In steeds meer landen wordt progressieve belasting op kapitaal afgeschaft en zijn er speciale belastingtarieven voor *expats* en multinationals. Deze ontwikkeling is het gevolg van de zogenoemde *race to the bottom* van landen die mobiel kapitaal proberen aan te trekken door gunstige belastingregelingen.

* Dr. David Hollanders is postdoc-onderzoeker bij het Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies (AIAS). E-mail: D.A.Hollanders@uva.nl.

David Hollanders

Ten derde neemt de inkomensongelijkheid toe, zo stelt Schäfer. Er wordt daarbij econometrisch aannemelijk gemaakt dat ongelijkheid leidt tot lagere verkiezingsopkomsten en minder vertrouwen in politieke instituties. Tot slot neemt de steun voor ooit marginale rechts-radicalen partijen toe, waarmee degenen die nog wel stemmen zich in toenemende afkeren van gevestigde politieke partijen.

Tezamen is er een brisante politiek-economische situatie ontstaan waarin kapitaal steeds minder belast wordt, het electoraat steeds minder bediend wordt, en ongelijkheid en politiek wantrouwen toenemen. En dat heeft – volgens auteur Scharpf – weer alles met de euro te maken.

Sinds de introductie van de euro stroomt er kapitaal van de noordelijke eurolanden naar de GIPS-landen (Griekenland, Italië, Portugal en Spanje), die daarmee betalingsbalanstekorten en huizenbubbels financierden. Bij flexibele wisselkoersen zou de munt zijn gedeprimeerd en bij vaste wisselkoersen was er een betalingsbalanscrisis ontstaan. In de Europese Monetaire Unie (EMU) gebeurde evenwel géén van beide; het wanbetalersrisico leek verwaarloosbaar omdat Duitsland zich aan de euro verbonden had. De onhoudbare situatie werd ‘opgelost’ door een Europese collectivisering van private bankschulden via Europese noodfondsen. Supranationale instituties (Internationaal Monetair Fonds (IMF), Europese Centrale Bank (ECB), Europese Unie (EU)) zonder democratische legitimatie legden daarbij aan nationale regeringen in de GIPS-landen bezuinigingsvoorwaarden op. Scharpf stelt dat hiermee nationale democratieën worden omzeild, temeer daar het Europees Parlement evenmin een intermediair is gebleken tussen burgers en Europees beleid. De voorwaarden van de trojka betroffen daarbij ook maatregelen die niet direct het tekort reduceren, maar wel een inbreuk vormen op parlementaire bevoegdheden (bijvoorbeeld opgelegde privatisering). Dat is des te saillant daar de Spaanse en Ierse overheden er in 2007 – voor het redden van insolvable banken – juist goed voorstonden en de schulden voornamelijk privaat waren.

Streeck schetst in het slothoofdstuk een interpreterende ontwikkelingsgeschiedenis van Europese democratieën die losstaat van de euro. Ook eerder was er al een gat tussen inkomsten en uitgaven en tussen politieke mogelijkheden en electorale wensen. Dit verschil werd in de jaren zeventig van de vorige eeuw overbrugd door de geldpers (met inflatie tot gevolg), in de jaren tachtig en negentig door overheidsleningen en in de 21ste eeuw door het stimuleren van private schulden (waarmee voorheen collectieve goederen als onderwijs werden gefinancierd). Inmiddels zijn deze mogelijkheden onmogelijk (de geldpers staat in Frankfurt), gediscredeerd (overheidsschuld) of onhoudbaar gebleken (private schulden).

Veel essays zijn meer historisch-descriptief dan interpreterend-theoretisch. Dit is anders in het essay van Mair en dat van Crouch. Crouch kwalificeert de huidige politieke constellatie postdemocratisch. Postdemocratieën hebben twee kenmerken. Ten eerste zijn democratische instituties de jure aanwezig, maar ze werken de facto niet. Ten tweede is de feitelijke macht verplaatst naar de markt, of liever naar grote corporaties (die marktwerking juist tegenwerken). De macht van grootbedrijven en banken blijkt uit meerdere zaken: hoge campagnebijdragen, de onderlinge uitwisseling van werknemers (de zogenoemde *revolving door* met oud-Goldman Sachs-bankier en huidig ECB-president Draghi als bekend voor-

Waar een alternatief voor bezuinigingsbeleid ontbreekt, komt de democratie om

beeld) en privatisering van overheidsdiensten. Illustratief is dat een oligopolie van *rating-agencies* meer invloed heeft op het begrotingsbeleid dan het electoraat. Mair stelt dat het parlement niet meer de vertegenwoordiger is van het volk vis-à-vis de staat en supranationale instituties, maar door burgers juist gepercipieerd wordt als vertegenwoordiger van de belangen van instituten als de ECB en het IMF. De nieuwe postdemocratieën zijn liberaal noch sociaaldemocratisch. Er is geen scheiding tussen het publieke en private domein – zoals liberalen voorstaan – en evenmin ligt het primaat naar sociaaldemocratische voorkeur bij het politieke domein. Het primaat ligt, aldus Crouch, bij het bedrijfsleven. Landen zijn verworden tot, in de woorden van Streeck, ‘debt-collecting agencies on behalf of a global oligarchy of investors’.

Over de waarde en het nut van dit boek kan men mijns inziens kort zijn. De beschrijvingen zijn geïnformeerd en inhoudsvol zonder dat ze verloren gaan in details, de analyse is overtuigend en scherp zonder pamflettistisch te worden, en het betoog is prettig leesbaar zonder hinderlijk simplistisch te worden. Kortom, het is een goed boek met elkaar aanvullende essays. Wie toch een minpunt wil aanwijzen, kan wijzen op wat er niet in het boek staat. Zo had de rol van geldscheppende private banken en de ECB meer aandacht verdiend, indachtig de woorden van Rothschild: ‘Geef mij het recht om het geld van een land te creëren en controleren, dan maakt het mij niet uit wie de wetten maakt.’

De toepasselijkheid van de analyse geldt onverkort voor Nederland, dat geen uitzondering op bovenstaande analyse vormt. Ook in Nederland werden private schulden van ABN AMRO en ING gecollectiviseerd, waarna de overheidsschuld steeg van 45 procent naar circa 60 procent. En ook in Nederland is de verkiezingsopkomst gedaald, zijn de private (hypotheek)schulden gestegen, is de betalingsbalans uit het lood (zij het met een overschot), en worden belastingen op consumptie en arbeid verhoogd omwille van EU-doelstellingen.

Tot slot is de grote vraag hoe dit alles afloopt. Nu, historicus Huizinga stelde reeds dat geen historicus zich vermeten kan omtrent het geringste stukje toekomst de prognose op te stellen. Ook de historisch politicologen houden zich hier allen aan. Maar positief gestemd is geen enkele auteur. Met name Scharpf is pessimistisch: ‘Present efforts by EMU governments to “rescue the euro” are more likely to deepen economic problems and political alienation than to correct the underlying imbalances.’ Dat zou iedere democraat aan het denken moeten zetten.